

II RIIGIKOGU

9. istungjärk. **Protokoll nr. 283 (31).**

1925. a.

**II Riigikogu koosolek 26. novembril 1925.a.
kell 1.15 min.**

Kokku on tulnud 78 Riigikogu liiget.

Valitsuse loosis: kohtuminister **R. Gabriel**, siseminister **K. Einbund**, sõjaminister **J. Soots**, teedeminister **K. Virma**, riigikassa juhataja **P. Öpik**.

Päevakord:

1. Riigi 1925. aasta lisaeclarve nr. 2 arvel eelkrediidi määramise seadus — II lugemisel.

2. Piimasaaduste väljaveo kontrolli seaduse muutmise seadus — II lugemisel.

3. Majanduskoolide seadus — II lugemisel.

4. Vabatahtliku tuletõrje ühingute tuletõrje komandode liikmete pensioni- ja toetusraha seadus — II lugemisel.

5. Posti-telegraafi seaduse täiendamise seadus — II lugemisel.

6. Tööstuslike koolide seadus — II lugemisel.

7. Notariaalseaduse VI jaotuse (S. k. XVI k. I j. 1914. a. väljaanne) muutmise seadus — II lugemisel.

8. Ainete hindade ja veokulude üle andmete kogumise seadus — II lugemisel.

9. Randvere-Piirita tee õiendamiseks maa võõrandamise seadus — II lugemisel.

10. Hangeldamise (spekulatsiooni) ja liigkasuvõtmise vastu antud määruse § 19. muutmise seadus — II lugemisel.

11. Tööliste haiguse korral kindlustamise seaduse muutmise seadus — II lugemisel.

12. Endise Eestimaa avaliku hoolekandenasutuse varanduste Tallinna linnale andmise seadus — II lugemisel.

13. Üldise arveseaduse täiendamise seadus — II lugemisel.

14. Tsiviilkohtupidamise seaduse muutmise seadus varanduste aresti alla panemise, hoiuleandmise ja müügi asjus — II lugemisel.

15. Välismaalastele kinnisvarade omandamise ja kasutamise keelu osalise kaotamise seadus — üldkommissjoni ettepanek.

16. Eesti riigikontrolli ajutise seaduse täiendamise seadus — riigikontrolli seaduse komisjoni ettepanek.

17. Tsiviilkohtupidamise seaduse muutmise seadus kohtuotsuste täitmise asjus — üldkommissjoni ettepanek.

18. Petserimaal ja Narva-tagusel maa-alal valla vaestelastekohtute asutamise seadus — üldkommissjoni ettepanek.

19. Sõjaministeeriumile laske- ja laagriplosiivide asutamiseks Petseri maakonnas tarvilikkude maa-alade sundvõõrandamise seadus — üldkommissjoni ettepanek.

20. Seisuste kaotamise seaduse muutmise seadus — II lugemisel.

21. Riigitööliste ühekordse toetuse seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Jürman**.

Sekretäri kohal abisekretäär **L. Raudkepp**.

Koosolek algab kell 1.25 min.

Juhataja **A. Jürman**: Avan Riigikogu koosoleku. Päevakord on Riigikogu poolt kindlaks määratud.

Isiklikus asjas on sõna rkl. Anderkopp'il.

I. A. Anderkopp'i sõnavõtmine isiklikus asjas.

A. Anderkopp (töer): Austatud Riigikogu liikmed! Lugupeetud rkl. härra Johanson võttis hommikul isiklikus asjas sõna

ja tähendas, et lehes, kus mina peatoimetaja olen, on ilmunud märkus ühe vahelhüüde kohta, mida tema teinud ei ole. Ma tähendasin vahelhüüdes ja tahan käesoleval juhul veel kinnitada, et see tõesti nõnda on, ja see härra Johanson'i vahelhüüde ei olnud, vaid minu oma ja ekslikul kombel sarnasel kujul ajalehte sattunud sellepärast, et stenogrammidest nõnda seisis. Mina olen valmis alati õiendust seal, kus ta tarvis, tegema.

Teises asjas tahaksin mina isiklikult järgmist seletada. Neljapäevases, see on tänases, sotsialistide häälekandjas „Ühenduses“ on ilmunud väikene sõnum, aga suure pealkirja all: „Tööerakond ja põllumeestekogud ühinevad“, kus esimene osa sellest sõnumist järgmist kõneleb: „Nagu meie usaldavast

allikast kuuleme, on tööerakonna ja põllumeestekogude varem kavatsus — järgnevatel 3-da Riigikogu valimistel ühiste nimekirjadega esineda — viimastel päevadel kindlama kuju võtnud. Iseäranis kuumalt soovitavad seda blokki tööerakondlaste ja kogumeeste sarnased tuusad, nagu Otto Strandman ja Johan Kukk ühelt poolt ning Konstantin Päts ja K. Ipsberg teiselt poolt.“

Mul on au teatada meie rühma, samuti ka keskkomitee poolt, et ei tööerakonna ega nende nimetatud inimeste poolt mingisuguseid sarnaseid kavatsusi kuulda ei ole ja kust sotsialistide häälekandja selle sõnumi on võtnud — jääb muidugi ta enese teada. (O. Köster, as: Aga kas saavad olema?) Ma ütlesin juba, et ei ole praegu, ega ole ka tulevikus ette näha. Ma loodan ühes sellega, et sotsialistide häälekandja ei keeldu seda õiendust, millele isiklikus asjas sõnavõtmisega tähelepanu olen juhtinud, järgmises numbris avaldamast.

2. Riigi 1925. aasta lisaeelarve nr. 2 arvel eelkrediitide määramise seadus — II lugemisel. Rahaasjanduse komisjoni aruandja **B. Oja** (loeb): Riigi 1925. aasta lisaeelarve nr. 2 arvel eelkrediitide määramise seadus.

K. Tonkman (põl): Ausatud Riigikogu liikmed! Riigi 1925. aasta lisaeelarve nr. 2. arvel eelkrediitide määramise seaduse I lugemise juures sõna ei võetud. See oli erakorraline koosolek, kus õhk nii väga elektrit täis oli, et keegi ei sõandanud selle seaduseelnõu kohta sõna võtta, ja Riigikogu võttis ta tummalt vastu. Kuid ometi ei saa sellest tähtsast seaduseelnõust, nagu seda on käesolev seaduseelnõu, vaikides mööda minna sellepärast, et eelarve on peegel, kus riigi majapidamine ja majanduspoliitika vastu peegeldub, millest selgesti võib järeldada, kuidas meil majanduspoliitikat aetakse, kavatakse ajada ja ühtlasi aetud on. Käesolev seaduseelnõu annab niisuguse mulje, et meie majanduspoliitikat selles sihis ei aeta, nagu seda ajama peab. See oli esiteks. Teiseks ei kavatseta nende põhimõtete alusel, mis Vabariigi Valitsuse moodustamise korral üles seatud, riigi majapidamist teisiti korraldada. Mida näeme käesoleva seaduseelnõu juures? Selle seaduse järgi nõuab Vabariigi Valitsus krediite ligi 168 miljoni suuruses. Sellest summast võtavad suurema osa oma alla ametnikkude ja teenijate toetused ja palgad, see on 1/3 eelarvest. Iga Vabariigi Valitsus on öelnud, et ta tahab valitsemisaparaati

lihtsustada. Selle juures ei saa alla kriipsutamata jätta, et praegu riigiteenijate palgad madalad on, neid kavatakse tõsta, aga selle asemel, et riigiteenijate palkade tõstmise juures käsitada küsimust, kas kuidagi võimalik ei oleks valitsemisaparaati lihtsustada, mis niivõrd suure summad oma alla võtab, et juba lisaeelarve arvel krediiti nõutakse ligi 57 miljonit marka, mis ei näita kuidagi paranemise tundemärke valitsemisaparaadi juures. (V. Linnamägi, krst: Küllap uus valitsus tervendab!) Sellepärast ma seda praegu ette toon, et uue valitsuse Riigivanema kandidaat ka koosolekul viibib, ja tema oma programmi selle järele niiviisi kokku seaks, et meil hakatakse riigi majanduselu tervendamise poliitikat ajama.

Edasi näeme, et Vabariigi Valitsus nõuab kantseleikuludeks kokku üle 3 miljoni. (J. Vain, stp: Telefonimaksud tõusevad!) Neid tõstis teie minister. Mina olen selle tõstmise vastu vaielnud. (Teedeminister K. Virma: Ei ole vaielnud!) Härra minister, mul ei ole praegu tahtmist Teiega vaielda, see ei annaks ka mingisuguseid tagajärgi.

Näha on, et neist põhimõtetest, mis ka lahkuval valitsusel programmis seisid, nimelt valitsemisaparaati lihtsustada, ei ole kinni peetud ja majanduspoliitika tervendamisele asutud, vaid see läheb kord-korralt halvemaks. Vabariigi Valitsus on ettepanekuga esinenud, kus jällegi nõutakse 168 miljonit marka, ja meie näeme, et teedeministeriumi eelkrediidi avamise seaduse juures rõhutatakse tarvidust lubada 1925. a. erakorraliste kulude arvel avada teedeministeriumile 8 miljonit marka raudtee ballasteerimiseks, ja Tallinna raudteesõlme ehitamiseks 8 miljonit marka, kokku 16 miljonit marka. Lisakrediidi juurdenõudmistel ei ole lõppu näha, aga minu teadmise järele, kui härra minister 20 miljonit marka küsis viaduktide ehitamiseks, ja kui selle kohta eelarve-komisjonis küsiti, kas sel on mingit ühist raudteesõlme projekteerimisega ja kas pärast ei tulda ja öelda, et raha puudus, kus siis oleme jällegi umbkotti sattunud, siis ütles härra minister selgel sõnnal, seda karta ei tarvitse. (Vahelhüüe teedeminister K. Virma poolt.) Ma ei vaidle praegu Teie isikuga, vaid ma vaidlen teedeministriga. Nii näeme, et minnakse asjaga liiga kaugele. Need üteldused, mis öeldakse ja kõneldakse, kui krediiti nõutakse, näivad olevat meelitussõnad, et andke aga peale, eks me vaata, ega meie pärast enam ei tule küsima. Mina aga ütlen, et kui juba kord on antud, siis sellel andmisel enam piiri ei tule. Riigi majapidamise aruande komisjon ütles selgel sõnal, et meil ei tule raudteed

ehitada ilma seaduseta, kuid Vabariigi Valitsus ja teedeminister ei ole seda tähele pannud. Sel korral, kui riigi majapidamise aruande komisjoni esitis Riigikogule esitati, võeti sõna ja näidati, et ei ole sünnis Vabariigi Valitsusel raudteid ehitada ilma seadusteta. Veel ei ole raudteesõlme ümberprojekteerimise seadus antud, aga juba tullakse jälle nõudmisega ja nõutakse eelkrediiti 16 miljonit marka. See asjaolu näitab, et praegusel lahkuval Vabariigi Valitsusel ei ole kindlat majanduspoliitikat olnud. Ei ole vaadatud, kas meie majanduspoliitika on maksvate seadustega kooskõlas ja kas ta tervendatuks saab.

Seaduseelnõu seletuskirjas tähendatakse, et töötatöölise toetamise küsimus on päevakorraks kerkinud ja selle tõttu on krediiti hädasti vaja. Kui igasuguste aladele töötatöölise küsimust laiendatakse, küll raudtee ehitamise juures jne., siis tuleb välja, et kõik eelarved käsitlevad töötatöölise küsimust. Nii kaugele ometi asjaga minna ei või, vaid siin peab Riigikogu kindlasti ütleva, et krediite niisugusel kujul anda ei või. Meie riigi- ja rahvamajandus ei kannata välja niisuguseid krediite. Meil tuleb loovate tööde jaoks rohkem krediiti välja anda ja rohkem loovat tööd teha.

Edasi juhin tähelepanu käesolevas seaduseelnõus töö-koostöö- ja hoolekandeministeeriumi töökaitse osakonna kulude peale. Seal nõutakse tööpuuduse vastu võitlemiseks 6 miljonit marka. Seda kuut miljonit marka kavatakse välja anda seltskondlike tööd tege- miseks jne. Kui tahetakse, et kuus miljonit marka asjata välja ei antaks, siis peab minu arusaamise järele nõudma, et seltskondlike tööd tege- mise juures seltskondlikud asu- tused ise peaksid vähemalt poole juurde maksma. Kui kuus miljonit marka Riigikogu poolt määratakse, siis teist 6 miljonit marka peaksid omavalitsused andma ja nimelt selle- pärast, et seda raha ei antaks välja eba- produktiivselt. Ma tõin näite ühel koosole- kul; ma ei taha seda asja siin korrata, et maaparandustööde juures, kus üle 50% oma- valitsused juurde panid, seal tööd palju rohkem ära tehti ja palju rohkem tööd töölisele anti. Kui Riigikogu enamus leiab, et on tarvis summasid välja anda, siis peaks selle juurde tingimus võetama, et omavalitsused peavad poole omalt poolt juurde panema. Minu teadmise järele meil praegu tööpuudust ei ole, ja sellepärast ei tohiks seda summat eelarvesse võtta, vaid tuleks ta tingimata kustutada. Kui aga Riigikogu siiski leiab, et see summa peab eelarvesse võetama, siis peaks aga tingimata üles seatama tingimus,

et seltskondlikud asutused omalt poolt poole juurde maksaksid. Siis oleks meil vähemalt see kindlustus, et need linnavalikogud, kus juurdeli- satud summad arutamisele ja otsustamisele tu- levad, selle järele valvavad, et antavad summad produktiivselt ära kasutataks. Kõigest sellest selgub, et need eelkrediidi summad, mida nõutakse, on tekkinud suuremalt jaolt selle tagajärjel, et meil ei kalkuleerita eelarve tegemise juures täpselt, kui palju aastast kulutatakse.

Teiseks on palju seadusi siin vastu võetud, kus välja ei arvata, kui palju üks või teine seadus rahvale maksma läheb, ja kas seadus rahva jõu kohane on või mitte. Nii on väga palju sotsiaalseadusi vastu võetud, mis meie riigi eelarvele kui ka maakonnavalitsuste eel- arvetele augud sisse löövad. Nendel ja pal- judel teistel põhjustel tuleks alla kriipsutada, et seda kõike tähele pandaks ja et tulevikus niisugune seadusandlus enam ei korduks. Tuleks kindel seisukoht võtta, et meie majan- duspoliitika sel alal enam edasi ei läheks, ja tuleks tõsiselt eelarvet vaadata ja Vabariigi Valitsust sundida õiget majanduspoliitilist kursi võtma. Praegu aga, kui lahkel käel raha välja antakse niisuguste eba produktiivsete tööde peale, ei ole loota, et see teisiti läheb. Riigi- kogu annab raha, kuid valitsus ei katvatse midagi majanduspoliitiliselt kaugeleulatavat ette võtta, kus nende nõudmine väheneks, vaid siin tullakse ikka ja ikka jälle uute rahan- nõudmistega, ja Vabariigi Valitsusel on juba niisugune pretsedent loodud, et küsime enne natuke, ja kui töö peale hakatud, küllap siis juurde saab, ja nõnda nihkub asi lõp- matuseni edasi. Nõnda hakkas Vabariigi Valitsus praegu ka Eidapere-Pärnu raudteed ehitama. Ma olin Pärnu maakonna meestega koos ja küsisin nende käest, kust see raudtee läbi läheb. Nad ei teadnud selle peale vastata, kuid ütlesid, et ta ühest kohast — soost- rabast läbi läheb, kuhu ta aga lõpuks läheb, ei ole veel teada. Vaadake, nõnda tullakse ja nõutakse raha, ja Riigikogu annab raha, aga Riigikogu ega Vabariigi Valitsus ei teagi veel, kust raudtee läbi läheb. Samuti tullakse ka teiste krediitide nõudmistega. Sellepärast kriipsutan mina veel kord alla, et praegu uus Vabariigi Valitsus, mis moodustamisele tuleb, peaks kindlasti omale uue majanduspoliitilise programmi võtma. (Vahelhüüe L. Johan- son'i, stp poolt.) Kas Teie minuga räägite? Ma ei võta Teid praegu jutule, ma kõnelen. (L. Johanson, stp: Vaat' kus mees, kelle jutule veel tahetakse.) Minu arusaamise järele peab seda küsimust kaalutama, ja rüh- mad, kes hakkavad Vabariigi Valitsust moodus- tama, peaksid esimeses järjekorras nõudma,

et niisugune vildak majanduspoliitika edasi ei kehtaks.

J. Uibopuu (rhvsv): Väga lugupeetud härrad rahvasaadikud! Mina ei kavatsenud sõna võtta selle küsimuse juures, kuid et eelkõneleja arvas siiski mõned märkused teha ühe või teise summa kohta, mis siin üldse ei figureeri, siis võtsin ka mina sõna. Kes vähegi riigi majapidamisega tegemist on teinud, sellel peab teada olema, et riigi majapidamises ka teatud reegel on, see on eelarve, millest näha võib, mille peale summad kulutatakse. Kui siin tullakse ja hakatakse igasugust asja rääkima, mis üldse siia ei puutu, ja hulka põimitakse uue valitsuse loomine, siis ütleme parem, et härra Tonkman tahtis ette dikteerida uuele valitsusele uue deklaratsiooni. Minu arvates on see etteruttamine. Mis puutub sellesse küsimusse, kas üldse on tarvis raudteesõlme ümberehitamisele asuda, siis, kahjuks, ei ole seda summat siin mitte. Kui aga keegi asub uue raudteesõlme vaatlamisele, siis peab seda ka ligemalt tundma. Meil on kitsas jaamaesine; ristlemised peateel tulevad Tallinna- Nõmme- ja Ülemiste jaamade vahel. Ja kui meie tahame regulaarselt oma raudteeliikumist korraldada, siis peame ometi raudteesõlme arendama. Iseasi on, missugused summad sinna lähevad, kuid sellest räägime siis, kui ehitamisele asutakse. (Vahelhüüe.) Ma kõnelen sellepärast, et lugupeetud rkl. härra Tonkman kõneles nendest asjadest, mis siin sugugi ei figureeri.

Mis puutub sellesse küsimusse, et Vabariigi Valitsus peaks ametasutusi kokku tõmbama, siis lubage küsida, lugupeetud rkl. härra Tonkman, kelle valitsuse ajal praegused laiad asutused loodi — oli ju ometi Teie ridadest inimene, ja praegugi on seal, kes ütles, et kes kepi tõstis, oli kapral — loodi asutusi, võib olla, rohkem kui tarvis. Oli aeg, kus riik hakkas end jalule ajama, ja ta pidi end kuidagi konstrueerima, ja nüüd tagant järele tullakse ja etteheiteid tehakse teistele, kes selles sugugi süüdi ei ole. On tarvis teatud süsteemi järgi tegutseda, aga ei saa ometi kõike kõige väiksemas maastaabis maksma panna ainult arvustusega. Ka meil maksivad teenistus- ja teised seadused praegusel korral ei lase läbi viia kõige parema tahtmise juures kõike viimase tipuni. Ma ütlen, ma ei ole kunagi selle vastu olnud, et riigi valitsemisaparaati arendame rahva kandejõu kohaselt, kuid igal ajal, mis tuleb, peab kindel kava olema, aga tulla ja arvustada teisi iga asja juures ning näidata, et meie ainult oleme kõige paremad, ilma, et vaatame, kes ise arvustuse alused loonud on, pole õige.

K. Tonkman (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Rkl. härra Uibopuu pahasdas selle üle, et mina olen julenud küsimuse üles tõsta uue valitsuse moodustamise kohta, ja olen selle sidunud käesoleva eelarvega. Ma küsiksin härra Uibopuu'lt: kui praegune Vabariigi Valitsus on lahkumisel, uus tuleb ametisse ja hakkab neid krediite kasutama, kas siis ei või mina seda küsimust puudutada, et uue valitsuse tähelpanu selle peale juhtida, ja et uus Riigivanema kandidaat ka need põhimõtted oma programmi üles võtaks ja teostaks, mis teised valitsused üles võtnud, kuid teostamata jätnud. Edasi tähendas härra Uibopuu, et see ei olevat küllalt sünnis, et ma siin arvustan Vabariigi Valitsuse tegevust. Väga õige, et ma arvustasin, ja teen seda õige tihti ning kibedalt sellepärast, et Vabariigi Valitsus ei ole seda tööprogrammi lihtsustamist läbi viinud, mis ta omale ülesandeks seadis. Kui mina küsin nendelt, kes varem valitsusest lahkunud ja kes ka praegu lahkuvad, mispärast ei ole seda tehtud, siis ei ole see mingisugune ebanähtus, vaid mul on täielik õigus seda küsida. (Vahelhüüe J. Vain, stp poolt.) Kas Teie tahate pöösä alla minna? See tee viib pöösastest läbi, kuid palju parem on ju enne kaart valmis teha ja siis selle järele tee ehitada, aga mitte nii, et enne tee tehakse ja siis alles kaart. Nii et need etteheited, mis härra Uibopuu minu kohta tõi, ei ole küllalt kohased. Mina puudutasin tõesti praegumoodustatavat Vabariigi Valitsust, kuid tegin seda sellepärast, et praegu selleks hea juhus on, et ära näidata neid sihtjooni, mis Vabariigi Valitsus peaks oma programmi võtma ja mille järele ta peaks töötama hakkama, aga mitte nii viisi, kui praegune lahkuv valitsus, et räägitakse teisiti ja tehakse teisiti. Nii see olla edaspidi ei või.

Mis puutub sellesse härra Uibopuu pahasdamisesse, et siin raudteesõlme projekteerimise küsimus on üles tõstetud, siis on minu arvates siin see koht, kus me saame Vabariigi Valitsusega tõsiselt rääkida. Käesoleva eelarve juures võib seda küsimust puudutada sellepärast, et siia eelarvesse ka raudtee krediit on ülesse võetud, ja igal Riigikogu liikmel on õigus teateid nõuda, kuidas käesolevas eelarves ülesvõetud krediitidega mõeldakse talitada. Ei saa teetuda ainult surnud paragrahvi juures, vaid kui ühest asjast tahetakse selget pilti saada, siis peab selle küsimuse terves ulatuses võtma. Sellepärast arvan, et need minule tehtud etteheited väga ebakohaselt on mõeldud. Ma saan sellest ka aru, sest härra Uibopuu kuulub ju sinna rühma, kus tulevane Riigivanema kandidaatki, ja vist kardab, et seatakse niisugused põhimõtted ülesse, mis ta rühmale valitsuse moodustamise raskeks teevad. Minu arvates peaks härra Uibopuu

tänuolik olema, et seda küsimust praegu eelarve juures arutatakse, et sellega kaasa aidata Riigivanemale nende probleemide lahendamises, et tal võimalus oleks dieti ja osavalt Vabariigi Valitsust moodustada.

L. Johanson (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Härra Tonkman kasutas siin juhus, et üles seada mõnesuguseid põhimõtteid, mis võiksid kergenduseks olla uuele valitsusele selle moodustamisel. Vist tahetakse, seda võib härra Tonkman'i seletustest järeldada, uue valitsuse moodustamisel sarnast teed käia, mis juba üks nende rühmast esitatud Riigivanem käis, et kui deklaratsiooni või tööprogrammi nõutakse, siis ei esitata seda, vaid näidatakse Tonkman'ikõne peale, et vaadake uue valitsuse põhimõtteid stenogramm see ja see. Ma arvan, et härra Tonkman seda eeltööd tegi. Harilikult seatakse põhimõtted, mis uuele valitsusele juhtnööriks peavad olema, üles siis, kui see valitsus juba kokku seatud ja teada on. Siis tulevad valitsuse rühmad oma vahel kokku ja seavad kokku ka uue programmi. Nii talitatakse mujal, kuid meil on juba teisiti tehtud, ja võib olla tehakse ka edaspidi. Selle kõige juures arvas härra Tonkman tarvilikuks jällegi ratsutada oma armastatud ratsudel, see on hoolekande ja töötatööliliste seljas. Seda lõbu ei saa ju talle keegi keelata, sest meil ei ratsutata mitte üksi tsirkuseareenil, vaid see on ka võimalik teises kohas, ja selle kui spordi vastu, ei saa ju vaielda. (K. Tonkman, põl: Noh, see hobune, kelle seljas Teie ratsutate, on väga lahja, see Teid edasi ei vii!) See hobune, kelle seljas Teie ratsutate, on tõesti lahja ja ei anna Teile mingisuguseid tagajärgi.

Aga asjata on siduda kõiki neid küsimusi eelarvega.

Minu seisukohalt ei ole vastuvõetav, kui lisaeelarve asemel eelkrediitide määramise seadusega tullakse. Oleks pidanud esitama eelarve nr. 2, aga mitte eelkrediitide määramise seaduse. Kui seda seadust vaadata, siis leiame, et kõige suuremad summad selles seaduses lähevad põllumeestele. Ka on just põllumeeste rühma esitajate juhtida ministriumid, kellele käesolevas eelarves suuremad summad määratud. Peale selle leiame siit veel summasid, mis on määratud põllumeestele, see tähendab neile inimestele, keda härra Tonkman arvab esitada võivat, kuigi selle juures rahva suur enamus kahtleb. (Vahelhüüe paremalt poolt: Nagu Johanson töölisi!) Mina esitan töölisi ja selle juures ei kahtle keegi. Ärge Teie minu eest muretsge.

Kõigepealt vaatame, milleks need summad lähevad: siseministriumile 5.317.000 marka. Kas Teie, härra Tonkman, ei võinud oma minist-

rile selgeks teha, et ta vastava summa oleks eelarvesse ülesse võtnud? Ja kui ta seda ei teinud, siis poleks Teil põhjust olnud siin kurjustama hakata, vaid Teie oleksite võinud sellekohase märkuse oma rühmakaaslasel teha rühma koosolekul. Edasi on sõjaministriumile 25.360.000.—Jällegi Teie mees, miks ei vaidle ja ei kurjusta Teie temaga kodusel teel, vaid tulete siin oma „põhimõtteid“ ette tooma. Edasi võtame teised summad. Näiteks metsaasjanduse tarvis. Metsaasjandus, eks ole see jällegi seotud nende väljaminekutega, mis tulevad kasuks põllumeestele. (J. Hünerson, põl: Mispärast?) Kui meil metsaasjandust ei oleks, ega siis ometi „Silva“ ka metsa ei saaks. (Vahelhüüe paremalt poolt.) Minul ei ole midagi sellega tegemist, aga Teil väga palju. (K. Tonkman, põl: Kust töölised tööd saavad? Kas peab metsa linna tooma?) Edasi leiame sõjaaegse rekvireerimiste ja kahjud tasumiseks 10.000.000 mk., eks see lähe suuremalt osalt jällegi põllumeestele. Suurele osale inimestele, harilikudele kodanikkudele, kellel kinnisvara ei ole, ei tasuta sõjaaegsest kahjust midagi. Need, kellele tasutakse, on tööstusettevõtete ja kinnisvarade omanikud, kuna aga teised inimesed, kes sõjaajal paljaks jäänud, ei saa midagi. Mina ei vaidle selle 10.000.000 mk. vastu, aga ei tohiks julgust olla sellepärast kurjustama tulla, et põllumeestele maksetakse sõjakahjud välja. Mina ei kõneleks sellest, kui ei tehtaks demagoogiat seal, kus seda ometi teha ei saa. (Vahelhüüe paremalt poolt.) Linn sai sõjaajal maalt! Teile on rkl. härra Veiler omal ajal öelnud, ja see jääb ajalooliseks, et Teie või ja liha naela hindate rohkem kui Eesti sõduri verd, ja kui Teie veel aastate pärast tulete ette heitma, mis sõdurid väerinnal olles on saanud põllumeeste käest, siis peab ütlema, et Teie julgus peab olema ilma mingisuguse piirita. Siin on ette nähtud ... (Vahelhüüe paremalt poolt: Meil pole ühtki sotsigi!) Jätke oma sotsid omale! Noh, Teie ei ole küll sotsid olnud, aga Teie ridades on inimesi, kes aulas koosolekuid on kokku kutsunud, aga pärast selja pööranud neile inimestele, kes aulas kokku tulid. Ja missugused tagajärjed auala koosolekul olid, seda tuleb mees pidada. (Vahelhüüe paremalt poolt: See on kommunism!) Mitte sugugi ei ole.

Edasi, „Eesti vosvoriidi“ aktsiate omandamiseks 8.000.000 marka. Kas siis Teie, põllumehed, tahate eitada seda tööstust? Ma olen kuulnud, et ka Teie hulgas arukaid inimesi leidub, kes „Eesti vosvoriidile“ raha ei keela. Edasi, maakorralduse peavalitsuses — asunikudele 55.900.000 mk. Kas Teie leiate, härra Tonkman, et see ülearune on?! Kui see nii ei ole, miks Teie siis tulete ja hakkate valitsusele

ettehteid tegema, et see eelarvesse on võetud. Asunikul on maja üleshitamiseks raha tarvis, ja seda Teie ometi keelata ei või. Loomulikult näeksite, et see põllumeeste kätte läheks, kui mitte otsekohe, siis Harju panga ja teiste sarnaste äride kaudu. Lõpuks laen ühistegeliste linatööstustele — 20.000.000. No, kellele see siis tuleb, kui mitte kogupõllumeestele ja üldse neile, kes seal pool on. Vaadake, niisugune on eelkrediidi määramise seaduseelnõu; seda ta sisaldab. Kui Teie sel puhul hakkate valitsusele ettehteid tegema, siis sellega räägite Teie nende inimeste huvide vastu, kes Teid siia on saatnud, kas meelega või kogemata.

Juhataja **A. Jürman**: Rkl. Tonkman, Teie olete juba kaks korda sõna saanud ja kodukorra § 65. põhjal Teile enam sõna ei saa anda. Lõpusõna on aruandjal. Aruandja lõpusõna ei tarvita. Panen hääletamisele pealkirja. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on pealkiri vastu võetud.

Aruandja **B. Oja** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega riigikontrolli, kaubandus-tööstusministeeriumi, kohtuministeeriumi, siseministeeriumi, sõjaministeeriumi, põllutööstusministeeriumi, teedeministeeriumi, välisministeeriumi ja töö-hoolekandeministeeriumi korralised kulud; rahaministeeriumi, kaubandus-tööstusministeeriumi, sõjaministeeriumi, teedeministeeriumi ja töö-hoolekandeministeeriumi erakorralised kulud A. riigi keskasutuste kulude osas ning rahaministeeriumi erakorralised kulud B. operatsiooni fondide osas.

Määratakse riigi 1925. aasta lisaeelarve nr. 2 arvel järgmised eelkrediidid:

KORRALISED KULUD.

Riigikontroll.

§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	350.000.—
§ 8. Kantseleikulud	170.000.—
Kokku riigikontroll	520.000.—

Kaubandus-tööstusministeerium.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	80.000.—
§ 14. Hoonete remont	50.000.—
Kokku peatükk I	130.000.—

Peatükk II.

Kaubandusosakond.

§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	50.000.—
§ 12. Vallasvara muretsemine	50.000.—
Kokku peatükk II	100.000.—
Kokku kaubandus-tööstusministeerium.	230.000.—

Kohtuministeerium.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	93.000.—
Kokku peatükk I	93.000.—

Peatükk II.

Kohtud.

A. Riigikohus.

§ 1. Palgad	803.800.—
§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	58.200.—
§ 8. Kantseleikulud	87.500.—
§ 41. Tunnistajate ja ekspertide tasu	20.000.—
§ 90. Segakulud	3.000.—
Kokku A	972.000.—

B. Kohtupalat.

§ 1. Palgad	732.000.—
§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	40.000.—
§ 8. Kantseleikulud	78.000.—
Kokku B	850.000.—

C. Rahukogud.

§ 1. Palgad	9.056.000.—
§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	705.000.—
§ 8. Kantseleikulud	1.525.000.—
§ 9. Majapidamine	153.500.—
§ 41. Tunnistajate ja ekspertide tasu	1.200.000.—
§ 90. Segakulud	100.000.—
Kokku C	12.740.000.—
Kokku peatükk II	14.562.500.—

Peatükk III

Prokuratuur.

§ 1. Palgad	2.043.800.—
§ 2. Ametsõidud	118.500.—
§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	262.000.—
§ 8. Kantseleikulud	295.000.—
Kokku peatükk III	2.719.300.—

Peatükk IV.

A. Vangimajad.

§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	1.280.700.—
§ 8. Kantseleikulud	280.000.—
§ 9. Majapidamine	403.200.—
§ 42. Vangide ülevalpidamine	816.600.—
Kokku A	2.780.500.—

B. Harku alaealiste kurjategijate kolonii.

§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	138.400.—
§ 8. Kantseleikulud	26.300.—
§ 9. Majapidamine	15.300.—
§ 13. Veokulud	34.500.—
Kokku B	214.500.—

Kokku peatükk IV 2.995.000.—

Kokku kohtuministeerium 20.369.800.—

Siseministeerium.

Peatükk V.

Piirivalve valitsus.

§ 1. Palgad	5.317.000.—
Kokku peatükk V	5.317.000.—

Kokku siseministeerium 5.317.000.—

Sõjaministeerium.

§ 2. Ametsõidud	860.000.—
§ 14. Hoonete remont	1.500.000.—
§ 54. Toitlusvarustus	20.000.000.—
Kokku sõjaministeerium	22.360.000.—

Põllutöoministeerium.

Peatükk II.

Maakorralduse peavalitsus.

B. Asutused kohtadel.

§ 14. Hoonete remont	500.000.—
Kokku B	500.000.—
Kokku peatükk II	500.000.—

Peatükk V.

Metsade peavalitsus.

A. Keskasutus.

§ 8. Kantseleikulud	580.000.—
§ 66. Metsaasjandus	203.800.—
Kokku A	783.800.—

B. Asutused kohtadel.

§ 66. Metsaasjandus	6.000.000.—
Kokku B	6.000.000.—

C. Metsakool.

§ 14. Hoonete remont	420.000.—
Kokku C	420.000.—

Kokku peatükk V 7.203.800.—

Kokku põllutöoministeerium 7.703.800.—

Teedeministeerium.

Peatükk II.

Riigi raudteedevalitsus.

§ 3. Ametnikkude ja teenijate toetus	2.220.000.—
§ 68. Veerevate abinõude korrahoid	2.432.000.—
§ 71. Abiettevõtte kulud	1.191.700.—
Kokku peatükk II	5.843.700.—

Peatükk III.

Posti-telegraafi-telefoni peavalitsus.

§ 14. Hoonete remont	392.000.—
Kokku peatükk III	392.000.—

Kokku teedeministeerium 6.235.700.—

Välisministeerium.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 80. Rahvusvaheliste lepingute sõlmimine ja täitmine	450.000.—
Kokku peatükk I	450.000.—

Peatükk II.

Välisesitus.

A. Üldised kulud.

§ 85. Konverentsid ja erakorralised esindused	2.385.000.—
Kokku A	2.385.000.—

Kokku peatükk II 2.385.000.—

Kokku välisministeerium 2.835.000.—

Töö-hoolekandeministeerium.

Peatükk II.

Hoolekande osakond.

A. Keskasutus.

§ 80. Riiklik hoolekanne . . .	6.000.000.—
Kokku A	6.000.000.—
Kokku peatükk II	6.000.000.—
Kokku töö-hoolekandeministeerium . . .	6.000.000.—
KOKKU KORRALISED KULUD	71.571.300.—

ERAKORRALISED KULUD.

A. RIIGI KESKASUTUSTE KULUD.

Rahaministeerium.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 1. Sõjaaegsete rekvireerimiste ja kahjude tasumine	10.000.000.—
§ 2. Toetus omavalitsustele õpetajate palkadeks . . .	30.000.000.—
Kokku peatükk I	40.000.000.—
Kokku rahaministeerium	40.000.000.—

Kaubandus-tööstusministeerium.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 2. Vanamõisa kaevandusele võõrandatud maade eest tasumaksmiseks	470.000.—
Kokku peatükk I	470.000.—
Kokku kaubandus-tööstusministeerium . . .	470.000.—

Sõjaministeerium.

§ 7. Uued ehitused	2.165.000.—
Kokku sõjaministeerium	2.165.000.—

Teedeministeerium.

Peatükk II.

Riigi raudteedevalitsus.

§ 9. Sonda kitsarööpalise raudtee uued tööd	5.500.000.—
Kokku peatükk II	5.500.000.—
Kokku teedeministeerium	5.500.000.—

Töö-hoolekandeministeerium.

Peatükk III.

Töökaitse osakond.

§ 1. Tööpuuduse vastu võitlemiseks	6.000.000.—
Kokku peatükk III	6.000.000.—
Kokku töö-hoolekandeministeerium . . .	6.000.000.—
KOKKU RIIGI KESKASUTUSTE KULUD	54.135.000.—

B. OPERATSIOONI FONDID.

Rahaministeerium.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 4. A/S „Eesti Vosvoriit“ aktsiate omandamiseks	8.000.000.—
Kokku peatükk I	8.000.000.—
Kokkurahaministeerium	8.000.000.—

Aruandja **B. Oja** (loeb):**Põllutöoministeerium.**

Peatükk II.

Maakorralduse peavalitsus.

§ 1. Asunikude ehituslaenu fond	55.900.000.—
Kokku peatükk II	55.900.000.—

Peatükk III.

Põllumajanduse peavalitsus.

A. Keskasutus.

§ 5. Laen ühistegelistele linatööstustele	20.000.000.—
Kokku A	20.000.000.—
Kokku peatükk III	20.000.000.—

Kokku põllutöoministeerium	75.900.000.—
--------------------------------------	--------------

KOKKU OPERATSIOONI FONDID	83.900.000.—
---------------------------	--------------

KOKKU ERAKORRALISED KULUD	138.035.000.—
---------------------------	---------------

KOKKU KULUDE SUURENDAMINE	209.606.300.—
---------------------------	---------------

Riigikassa juhataja **P. Öpik**: Panen ette erakorraliste kulude osas B. Operatsiooni fondid põllutöoministeeriumi peatükk II § 1. laenu andmiseks ettenähtud summa, 55.900.000 käesolevast seaduseelnõust välja jätta. Põhjused on järgmised. Meil on põhimõtteks võetud kokku seada mitte volituste eelarvet, vaid kassa eelarvet, ja neid summaseid eelarvesse võtta, mis tegelikult eelarve-aasta jooksul väljamaksmisele tulevad. Kuna käesolev summa kannab rohkem volituse iseloomu, nimelt ehituslaenu määrata täiendavalt sellele summale, mis eelarves ette nähtud, kunni 55 miljonit, kuid neid ehituslaenusid antakse välja mitte korraga, vaid järk-järgult laenu-saajatele seda mööda, kuidas arenevad ehitused. 2) Kui vaja on tegelikult rohkem anda, kui seda eelarve-aasta programm ette näeb, siis oleks selleks ka teisi võimalusi olemas. Järgneva aasta eelarve hakkab maksuma mitte 1. jaanuarist, vaid 1. aprillist. Eelarve-seadusega on vastav kord maksuma pandud. (B. Oja, tões: See ei käi erakorralise osa kohta.) See on kogu eelarve kohta maksev. Nende kolme kuu jooksul on antud Vabariigi Valitsusele õigus eelkrediite lubada, kui selleks vajadust on, ja rahaministril on õigus teataval juhtumisel kitsendavaid määrusi anda. Kui arvesse võtta, et meil oli 140 miljonit ehituslaenude väljaandmiseks määratud, siis teeks see kolme kuu jooksul välja 30 miljonit marka, kui arvesse võtta jaanuari-, veebruari- ja märtsikuud. Kuid sealjuures lubab seadus, et Vabariigi Valitsus üksikutel juhtumistel võib, kui riigikassa seisukord seda lubab, suuremal määral krediiti anda. Nii et on täielik võimalus asunikke rahuldada täiel määral jõudu mööda. (B. Oja, tões: Kas seda tehakse?) Seda tehakse täielikult seda mööda, kuidas riigikassa seisukord lubab. Mingisuguseid takistusi rahaministeerium ei ole põllutöoministeeriumile teinud rahade väljamaksmiseks asunikku-dele. Kui riigikassa seis seda lubab, saab ka selle kolme kuu jooksul laenusid anda. Minu arust on asunikku küsimus rahaministeeriumile kõige lähedam ja kõige murelikum olnud ja igal ajal ja igapidi on põllumajanduse alal katsutud vastu tulla. (O. Köster, as: Sõnad, sõnad!)

O. Köster (as): Austatud Riigikogu liikmed! Asunikku ehituslaenu fondi suurendamise küsimus 1925. a. eelarves oli rahaasjanduse vastavas alamkommisjonis kui ka rahaasjanduse komisjoni pleenumis kaalumisel. Oma väiteid püüdis härra riigikassa juhataja põhjendada ka alamkommisjonis ja komisjonis. Alamkommisjon jäi aga seisukohale, et see summa tuleb välja anda. Samale seisu-

kohale asus ka rahaasjanduse komisjon III lugemisel, tunnistades seega laenu väljaandmist hädavajalikuks.

Imestan, et härra riigikassa juhataja, teades olusid, Riigikogu rühmade seisukohti ja võimalusi, mis lubavad nende summade väljaandmist, astub üles sarnaste väidetega. Härra riigikassa juhataja puudutab alati vormilist ja tehnilist külge sellel alal, ja ei soovi tegelikku elu näha. Rahaministriga ja riigikassa juhatajaga eraldi läbi rääkides on üks kui ka teine leidnud, et neid summaseid võib välja anda. Kuid neid hädavajalisi summaseid ei ole siamaani nähtud, vaatamata lubaduste peale, mis on antud ja vaatamata selle peale, et riigikassa juhataja saadab ministri ja ministri riigikassa juhataja juurde, ei ole selle seisukorra lahendamist siamaani olnud ja ei ole seda sedamoodi ja neid lubadusi kuuldes ka loota. Juhin teise asjaolu peale tähelepanu. Pooldan täiesti vosvoriiditööstust Eestis, kuid tööstust koha peal järele vaadates selgus, et eelkrediitide avamise korras lubatud 8 miljonit võiks kärpida julgesti kahe miljoni võrra. Kui härra Öpik näitab, et riigikassa seisukord ei luba asunikkude kisendavat olukorda lahendada, siis peaks ta selle järele ka Eesti vosvoriidile summaseid lubades samuti talitama. Ma ei usu härra Öpiku isiklike sidemede ülaltähendatud tööstusega. Härradel Riigikogu liikmetel on teada, et üheks eeltingimuseks maareformi lahendamisel on vastavate hoonete ehitamine, asunduskruuntide ja selle tõttu majapidamiste kindel rajamine, mis aluseks põllutöökultuuri tõstmisel. Ei saa juttu olla intensiivsest põlluharimisest, kui maakasutaja asub mitu kilomeetrit kaugel talust. Asunikkuudel on ju südi tahtmine ja visa edasipüüdmine, kuid sest on vähe, riigil tuleb avitava käega appi tulla. Põllutöoministeeriumi juhtnõu-ride järele asunikku ehituslaenu väljaandmise kohta võib laenumäär olla kunni 60% puuehituste ja 70% tulekindlate hoonete ehituskuludest, kuna tegelikult on välja antud 15—30% ehituskuludest. Ka see laenusumma, — ehk küll — võrreldes ehituskuludega — õige väike ja väljaantav ainult elumaja ja lauda ehitamiseks, — on aineliseks aluseks ja moraalseks tõukejõuks. Tänavu on aga pilt kurvem. 1925. aasta eelarves asunikku ehituslaenu andmiseks ettenähtud krediidist mk. 140.000.000. — on laenu määratud 1623 elumaja ja 1827 lauda ehitamiseks kogusummas mk. 137.778.300. —, kuna rahuldamata jäid 767 elumaja- ja 247 laudaehitajat, kes lootes laenu peale ehitusega alganud. Kevadel sel aastal said teatud lubadused antud põllutöoministeeriumi poolt, et lisa-

eelarvega või eelkrediitide arvel saavad vastavad summad lubatud, ja selles lootuses asusid paljud asunikud oma majade ehitamisele. Loomulikult langesid viimased väljapääsemata seisukorda, kus neil ehitused pooleli, katuse alla viimata jäävad, mädanevad ja mitte vähestel juhtumistel ehituse otstarbeks tehtud eravõla katteks müügi alla langevad. Ei ole vähe juhtumisi olnud, kus asunikudel on ära müüdnud juba loomad ja ka osa inventaari võlgade katteks. Ja kui meie sellele teele läheme, siis jääb seesuguste asunikude kohtade peal püsimine väga küsitavaks, ja raske on aastate jooksul seda seisukorda parandada, millesse on nad sunnitud langema. Selle nähtuse peale on Vabariigi Valitsuse ja põllutöministeeriumi tähelepanu juhitud ja on vastavate ettepanekute ja palvetega esinetud. Seda asja peab minu arvates väga tõsiselt võtma, sest kui meie räägime ehituse ja korteri puudusest linnades, siis peab tähendama, et see küsimus on asunikude juures tihti peale teravam. Kuid mis oludes elavad praegu paljud asunikud? Kes vähegi maal ringi on käinud, see on näinud asundustes kuuseokstest ja õlekubudest tehtud hüttisid. Vaat', seal on tõsine korterihäda teatud juhtumistel kohutavam, kui linnades. Seda asjaolu ei saa Vabariigi Valitsus tähelepanemata jätta, kui ta meie riigi majanduslikku edenemist tahab silmas pidada. Riigikassa juhataja tähendas, et summasid võib anda vastava seaduse põhjal 1/12 endise aasta vastava eelarve osast algades 1-st jaan. 1926. a. Ma ei tea öelda, kui suure summa see välja teeb, aga igatahes on need summad väikesed. Kui tähendatud teel summad kätte tulevad, siis on hädade lahendamiseks aeg hiline, kohtupristav on omad korrad juba ära käinud. Teiseks võiksid asunikud kohe summade saamisel majade ehitamist jätkata nüüd, kus talv võib olla veel kindel pole. Sellepärast vaidlen mina oma rühma nimel härra riigikassa juhataja ettepaneku vastu ja loodan, et Riigikogu liikmed, asjaolusid silmas pidades, minu seisukohaga ühinevad.

Juhataja **A. Jürman**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **B. Oja**: Rahaasjanduse komisjonis on Vabariigi Valitsuse vastuvaid-

lust kaalutud ja on leitud, et need summad, mis ehituslaenuks sisse võetud, on hädatarvilikud nii kui kõik teised summad, mis eelarve eelkrediidi seaduses ette nähtud. Komisjoni nimel ei saa ühineda ettepanekuga.

Juhataja **A. Jürman**: Rahaministeeriumi esitaja poolt on ettepanek tehtud, välja jätta erakorraliste kulude osas B. operatsiooni fondid, põllutöministeerium, peatükk II, § 1, asunikude ehituslaenufond Mk. 55.900.000.— (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb ettekantud osa. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettekantud osa vastu võetud.

Sõna on aruandjal rkl. Oja'l.

Aruandja **B. Oja**: Ma teen ettepaneku, vastu võtta käesolevale seadusele teine osa: „Käesolev seadus hakkab maksma tema vastuvõtmisega.“ Vabariigi Valitsus on mitu korda toonitanud, et see seaduseelnõu kiire iseloomuga on. Kui ta harilikus korras maksma hakkab, siis ei ole seda kiirust kätte saadud, mida kätte saada tahetakse.

Juhataja **A. Jürman**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Sõna on rkl. Oja'l ettepaneku tegemiseks.

3. Riigikogu B. Oja (töer): Teen ettepaneku, õhtuse koosoleku esimeseks päevakorrapunktiks võtta riigi 1925. aasta lisaelarve nr. 2 arvel eelkrediitide määramise seadus — III lugemisel.

Juhataja **A. Jürman**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

(Hüüded: Lõpetada!) Ettepanek on tehtud koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 2.30 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **A. Jürman**.

Abisekretäär **L. Raudkepp**.